

Grzegorz Kaszyński

Krótki logion Mateusza 28:19,20 w hebrajskiej Ewangelii według Mateusza z dzieła Szem-Toba

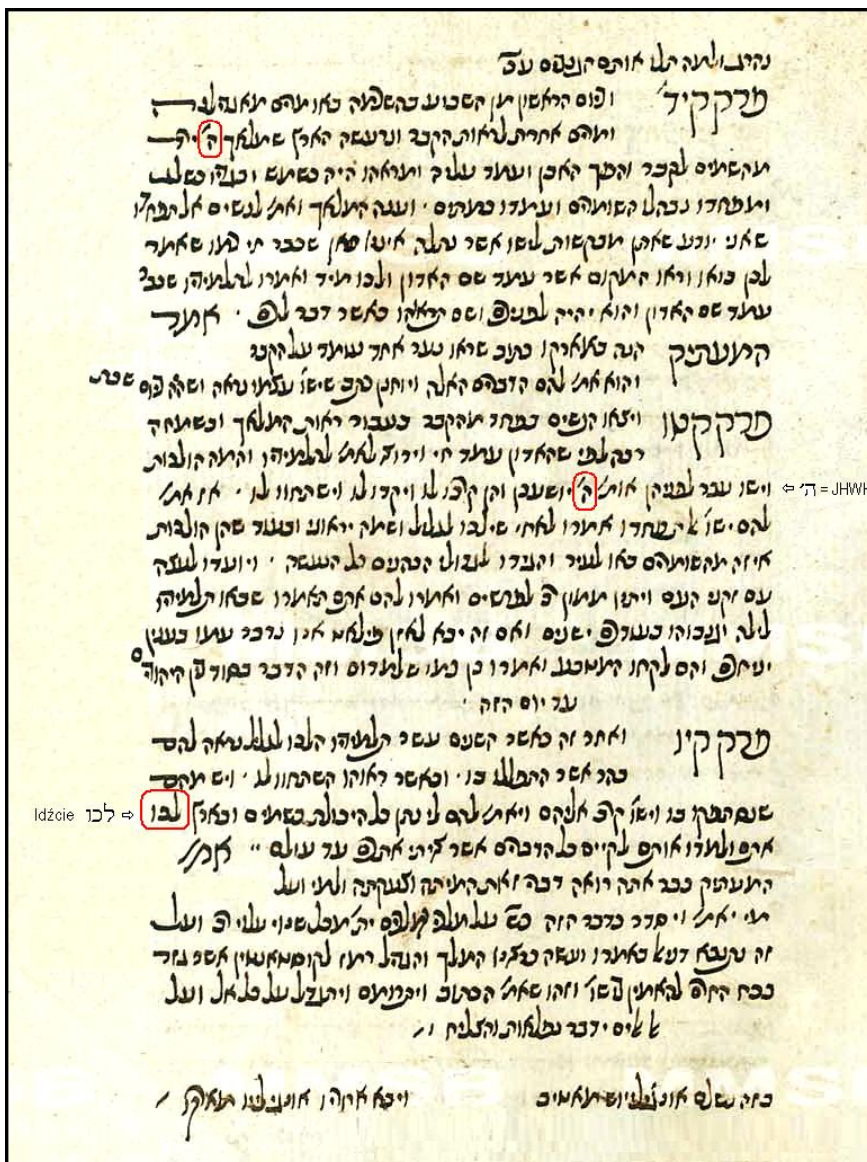
HEBRAJSKI tekst Mt 28:19^{SzTb} według manuskryptu przechowywanego w bibliotece Uniwersytetu w Lejdzie (Holandia) brzmi następująco:

19 לכו אתם

20 ולמדו אותם לקיים כל הדברים אשר ציויתי אתכם עד עולם.

19 Idźcie

20 i uccie ich przestrzegać wszystkie słowa, które wam nakazałem, po czas niezmierny.

Bibliotheek der Rijksuniversiteit, Leiden

Dla porównania, trzy inne średniowieczne hebr. wersje EM zawierają wzmiankę o chrzcie „w imię Ojca i Syna i Ducha Świętego” (BT):

- Sebastian Münster (1537): וטבלו אותם בשם האב והבן והרוח הקדש
- Jean Cinqarbres (1551): וכאשר הלכו הנח אותם בשם האב והבן והרוח הקדש
- Jean du Tillet (1555): וטבלו אותם בשם האב והבן ורוח הקדש.

Jak widzimy, wariant w Mt^{SzTb} zawiera *najkrótszą* ze znanych wersji tekstu Mt 28:19,20, co czyni go „wyjątkowym”.¹

Jeśli chodzi o werset 19, nie zawiera on polecenia wymarszu do wszystkich narodów z nauką Jezusa, nie ma w nim nakazu udzielania chrztu w czyimkolwiek imieniu. Wydaje się, że zawierał on jakąś dalszą treść, bo bez niej niejasna jest grupa kryjąca się za zaimkiem **אִנְכִי** („ich”) w w. 20 („uczcie *ich* przestrzegać wszystkie słowa, które wam nakazałem”). Najbliższy kontekst nie zawiera żadnej gramatycznej wskazówki, która byłaby pomocna w ustaleniu, czy zlecona przez Jezusa misja nauczania miała obejmować tylko Żydów czy też ludzi ze wszystkich narodów. Jeśli tak było, trudno dokładnie powiedzieć dlaczego pominął ją Szem-Tob lub któryś z żydowskich kopistów tej Ewangelii przed nim.

Co do wersetu 20, nie występują w nim słowa „oto ja jestem z wami przez wszystkie dni”. Według gr. Mt Jezus nakazał ewangelizować narody „aż do zakończenia doczesnej epoki (wieku)”, natomiast według Mt^{SzTb} kampania nauczania ma trwać „po czas niezmierny”. Chociaż gr. Mt zawiera tu 3 słowa *hēos tes synteletias tou aionos*, a w Mt^{SzTb} występują 2 *‘ad ‘olām*, mogą one przekazywać ten sam lub podobny sens, przy czym wersja grecka wyraża jasno i precyzyjnie myśl o *ustaniu* pewnego dnia ogólnoswiatowego dzieła ewangelizacji.

Istnieją podstawy by sądzić, że nietypowy wariant tekstu Mt 28:19^{SzTb} mógł powstać przed soborem nicejskim z 325 roku! Otóż w okresie przed- i okolonicejskim można się spotkać z takimi cytatami Mt 28:19, które nie brzmią dokładnie tak samo jak we współczesnych przekładach Biblii, a nawet nie zawierają słów „chrzcząc ich w imię Ojca i Syna i Ducha Świętego” (BT), natomiast od przełomu IV/V wieku brzmienie tekstu Mt 28:19 ma w zasadzie ustabilizowaną treść w manuskryptach, dlatego trudno wyobrazić sobie powstanie wariantu „Idźcie i uczcie ich przestrzegać wszystkie słowa, itd.” w Mt^{SzTb} od V wieku wstecz.

W 1901 roku Frederick C. Conybeare, brytyjski krytyk tekstu i prof. teologii na Oxford University, postulował, że obecny w kilku dziełach Euzebiusza z Cezarei cytat Mt 28:19, który zamiast potrójnej frazy zawiera wyrażenie „w imię moje”, pochodził z kodeksów przechowywanych w bibliotece w Cezarei. Pogląd ten podzielał później np. prof. David Flusser z Uniwersytetu Hebrajskiego w Jerozolimie.² Co ciekawe, Hieronim ok. 400 roku napisał o hebrajskiej Ewangelii Mateusza:

Tekst hebrajski DO DZIŚ SIĘ PRZECHOWUJE W BIBLIOTECE W CEZAREI, którą męczennik Pamfilos z wielką starannością utworzył.³

Jeśli Hieronim mówił prawdę, to

Tekst Euzebiusza z Cezarei mógłby być greckim tłumaczeniem tej alternatywnej, hebrajskiej wersji pierwszej Ewangelii.⁴

Wprawdzie wśród uczonych istnieje spór o status frazy „w imię moje” w cytatach Mt 28:19 u Euzebiusza (jedni sądzą, że to twór sztuczny, a drudzy — że to wariant, który rzeczywiście występował w manuskryptach), ale wydaje się, że negowanie jej związku z manuskryptami nie ma solidnych podstaw.⁵

¹ James D. TABOR, „Christian Origins and New Testament: A Hebrew Gospel of Matthew”, 1999, s. 2 z 4, <https://clas-pages.uncc.edu/james-tabor/christian-origins-and-the-new-testament/the-hebrew-gospel-of-matthew/>⁶⁻⁰⁶⁻²⁰¹⁷.

² David FLUSSER, *Judaism and Origin of Christianity*, t. 2, The Magness Press, Jerusalem 2001, s. 175.

³ Hieronim, *O znakomitych mężach*, tłum. W. Szoldrski, Akademia Teologii Katolickiej, Warszawa 1970, s. 30, duże litery dodane.

⁴ Piotr GONISZEWSKI, „Egzegeza Mt 28,16-20 z hebrajskiej wersji Ewangelii wg św. Mateusza (ShemTob)”, *Studia Koszalińsko-Kołobrzeszkie*, Nr 22/2015, s. 16 [11-19], http://www.skkskosalin.pl/skk_22_2015/01_goniszewski_piotr.pdf¹²⁻⁰⁹⁻²⁰¹⁶.

⁵ Grzegorz KASZYŃSKI, *Ewangelia według Mateusza z dzieła Szem-Toba* אֵוֶן מַטֵּיָא 'Ewen Bōḥan (*Kamień Wypróbowany*) — wydanie z tekstem hebrajskim, przypisami, *Dodatkiem Analitycznym oraz uwypukleniem różnic wobec kanonicznego tekstu*, Dodatek 12: Mateusza 28:19,20, podtytuł: „Analiza cytatów Mt 28:19 w dziełach Euzebiusza”, s. 557-564 (w przygo-

Jak już wspomniano, brak słów „chrzcząc ich w imię Ojca i Syna i Ducha Świętego” (BT) w Mt^{SzTb} może wskazywać, że ten wariant pochodzi z okresu między I a IV w. Jeśli akceptujemy takie datowanie, to należy dopuścić wniosek, że wyrażenie „w imię Ojca i Syna i Ducha Świętego” może być nieoryginalne. Taką możliwość wspierają paralelne teksty: „ze względu na *jego* imię” (Łk 24:47), „za sprawą *jego* imienia” (Jn 20:31) i „będziecie *moimi* świadkami” (Dz 1:8), gdzie mamy odwołania tylko do imienia Jezusa (w niekanonicznym fragmencie Mk 16:15-17 nie ma odwołania do potrójnego imienia). Również fakt, że *wszystkie* przypadki chrztu utrwalone w Dziejach Apostolskich wiążą osoby chrzczone tylko z ‘imieniem Pana Jezusa’, *nigdy* zaś z ‘imieniem Ojca i Syna i Ducha Świętego’ rzuca cień podejrzenia na ich autentyczność, bo trudno mówić wtedy o zgodności między zleceniem a wykonaniem.

Pierwotny tekst Mt 28:19 mógł brzmieć mniej więcej tak, jak to jest w dziełach Euzebiusza sprzed soboru w Nicei: „**Idźcie, pozyskujcie uczniów ze wszystkich narodów w imię moje**” lub „**Idźcie i pozyskujcie uczniów ze wszystkich narodów, aby uwierzyli w imię moje**”, gdyż idea wiary w kontekście ‘imienia’ Jezusa przewija się w pewnych wersetych biblijnych (Jn 20:31; Dz 10:42,43; Rz 1:5; 1Jn 3:23; 5:13) mogących stanowić echo intertekstualne Mt 28:19. Taki wariant („aby uwierzyli we mnie”) spotykamy w Homilii „O wierze” 1:8 u perskiego biskupa Afrahata z pierwszej połowy IV wieku⁶.

Idźcie i nauczajcie wszystkie narody, aby uwierzyły we mnie (tłum. Andrzej Uciecha⁷)

Ruszajcie w drogę, pozyskujcie uczniów ze wszystkich narodów, a oni uwierzą we Mnie (tłum. John Gwynn⁸)

Ruszajcie w drogę, pozyskujcie uczniów ze wszystkich ludzi, a oni uwierzą we mnie⁹ (tłum. Francis C. Burkitt¹⁰)

Niewykluczone zatem, że wszystkie dostępne gr. rękopisy EM od IV wieku wzwyż zawierają tutaj tekst skazony!

Pewne świadectwo przeciwko autentyczności słów „w imię Ojca i Syna i Ducha Świętego” można znaleźć też w apokryfach z okresu I/II-V w., ponieważ w Zleceniu Wielkiej Misji częściej występują inwokacje do imienia Jezusa, a w trzech z nich figuruje wyrażenie „w imię moje” (*Ewangelia Świętej Dwunastki, List Piotra do Filipa, Dyskurs o Marii Bogurodzicy*). Natomiast słowa „w imię Ojca i Syna i Ducha Świętego” pojawiają się dopiero w dwóch apokryfach z okresu 200-250 r. (*Dziejach Piotra i Dziejach Apostoła Judy Tomasza*) i — co ciekawe — nie są włożone w usta Jezusa, lecz występują w opisie chrztu pewnych osób.

Jeśli chodzi o stanowisko prof. George’a Howarda, uważa on, że krótki wariant w EMSZT musiał pojawić się dużo wcześniej niż w średniowieczu. Nie opowiada się on jednoznacznie za lub przeciw oryginalności krótszego zakończenia EM, aczkolwiek dopuszcza możliwość, że ma charakter oryginalny.¹¹ Tym samym zostawia miejsce dla dalszych badań w tej materii.

towaniu). Na tych stronach omówione są takie kwestie jak: „hipoteza parafrazy”, „hipoteza skrócenia tekstu”, „hipoteza luźnego cytatu”, „hipoteza adaptacji”, „hipoteza wymyślenia wariantu”, „hipoteza cytowania z pamięci”, „hipoteza oryginalności”.

⁶ Tekst syrijski: William WRIGHT, *The Homilies of Aphraates, The Persian Sage. Edited From Syriac Manuscripts of the Fifth and Sixth Centuries in the British Museum, With an English Translation*, t. 1, Williams and Norgate, London 1869, s. 12, <http://books.google.pl/books?id=niw YAAAAAYAAJ> ²⁰⁻⁰²⁻²⁰¹⁷.

⁷ Ks. Andrzej UCIECHA, „Afrabat *O wierze (Demonstratio Prima. De Fide. Patrologia Syriaca i, 5-45)*”, *Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne*, 2004, t. 37, z. 2, s. 164 [158-170], http://www.wtl.us.edu.pl/e107_plugins/wtl_ssh/index.php?numer=37,2&str=158-170 ⁹⁻¹⁰⁻²⁰¹⁶.

⁸ Angielski przekład Gwynna: „Go forth, make disciples of all nations and they will believe on Me” (Philip SCHAFF – Henry WACE, *A Select Library of Nicene and Post-Nicene Fathers of the Christian Church, Vol. XIII, Part II: Gregory the Great Ephraim Syrus, Apahrat*, New York: The Christian Literature Company – Oxford and London: Parker & Company, 1898, s. 347, <https://archive.org/details/selectlibraryofn13scha> ¹⁴⁻¹⁰⁻²⁰¹⁶).

⁹ Zwrot „we mnie”, zdaniem F. C. Conybeare’a, „zdaje się być głosem Euzebiańskiego zwrotu ‘w imię moje’” („Three Early Doctrinal Modifications of the Text of the Gospels (II. MATTHEW, ch. xxviii. verse 19.)”, *The Hibbert Journal. A Quarterly Review of Religion, Theology, and Philosophy*, Oxford, Vol. 1, Nr 1, October 1902–July 1903, s. 107, 108, http://archive.org/details/hibbertjournal_01londonuoft ²⁸⁻⁰⁹⁻²⁰¹⁶). Analiza Mt 28:19 jest na s. 102-108.

¹⁰ Angielski przekład Burkitta: „Go forth and make disciples of all peoples, and they shall believe in me” (F. C. BURKITT, *Evangelion da-Mepharreshe. The Curetonian Version of the Four Gospels, with the readings of the Sinai Palimpsest and the early Syriac Patristic Evidence*, t. 1, The University Press, Cambridge 1904, s. 172, 173, <https://archive.org/details/cu31924092359680> ⁵⁻⁰⁶⁻²⁰¹⁷).

¹¹ George HOWARD, *Hebrew Gospel of Matthew*, Mercer University Press, Macon (st. Georgia, USA) 1995, s. 192-194, <https://onedrive.live.com/redir?resid=8966EC987E9F4C92122886&authkey=!AHJJocxRvB1-Drc&ithint=file%2cpdf> ¹⁻⁰³⁻²⁰¹⁷, TENZE, „A Note on the Short Ending of Matthew”, *The Harvard Theological Review*, Vol. 81, Nr 1/1988, s. 117-120.

Jest mało znanym faktem, że istnieją co najmniej **63 przekłady** NT nie zawierające tradycyjnego zakończenia do tekstu głównego EM. Są to:

1. **2017** (czerwiec): *The Alpha & Omega Bible*, ? (I Saw the Light Ministries)
2. **2017** (kwiecień): *El Nuevo Testamento de los santos de Dios*, Tito Martínez
3. **2016** (wrzesień): *Besorat Gueulah Ha MattiYah*, Yhemaelh Zeev
4. **2016** (wrzesień): *Brit Hadashah. Il Patto Rinnovato (Nuevo Testamento) di nostro Salvatore Yahshua HaMashiah: Reviduta e Hebraica con i Nome Ebraici* (pdf, NT w języku włoskim), ?
5. **2016** (sierpień): *The Gospel of the Nazarenes; or the Hebrew Gospel of Matthew*, Ronald Hall
6. **2016** (lipiec): *Bíblia Livre*, Diego Santos – Mario Sérgio – Marco Teles
7. **2016** (kwiecień): *Kitvei Ha'Kodesh – Los Escritos de la Santidad. Traducción Israelita Restaurada de YHVH (TIRY)*, tom 40: Mateo, Yosef Elidad Ben Avraham
8. **2016?**: *Bíblia Israelita*, Eliyahu Pinho
9. **2015** (październik): *Word of YHVH Bible*, Mary E. Lewis
10. **2015** (sierpień): *Synopsa: świecki przekład Ewangelii*, Krzysztof Sykta
11. **2015** (lipiec): *The Sacred Scriptures*, Johannes Biermanski
12. **2015** (kwiecień): *The Holy Bible: Urim-Thummim Version*, Dallas E. James
13. **2015**: *As Escrituras Sacradas segundo o Nome... (Ling. Moderna)*, Congregação Yaoshorul'ita o Caminho
14. **2015?**: *As Imaculadas Escrituras: Toráh, Nev'im, Ketuvim e B'rit Chadasháh*, Josmar Dias
15. **2014** (październik): *Shem Qadosh Version of Scripture*, Jonathan A. Brown
16. **2014** (styczeń): *Novo Testamento da Bíblia Sagrada Original Reiterada* (wyd. 1), Timothy A. Barber
17. **2014?**: *Biblia słowiańska*, ? (w programie e-sword)
18. **2014?**: *Os Quatro Evangelhos – Tradução direta do aramaico*, ?
19. **2013** (lipiec): *Study Scriptures*, Wayne Smith
20. **2013** (kwiecień): *Biblia mesjańska*, Henryk Kubik
21. **2013**: *Scripturile Creștine – Psalmii Proverbele: traducerea Calea Creștină* (wyd. 1) (rumuński), ?
22. **2013**: *Scriptura* (Ediția Numele Sfinte) (rumuński)
23. **2013**: *The Scriptures of Yahweh*, John Sherman?
24. **2013**: *The Chronological Gospels: The Life and Seventy Week Ministry of the Messiah*, Michael J. Rood
25. **2013**: *The New Messianic Version of the Bible: B'rit Chadashah* (wyd. 1), Tov Rose
26. **2013**: *The Revised English Version New Testament*, John W. Schoenheit
27. **2013**: *Escritura Hebraica – Tanackh e B'rit Há'Dashah*, Yosef Ben Avraham – Kennedy J. P. Gavazza (wyd.)
28. **2013**: *Pacto Mesianico: Edición Latina – Año 2013* (wyd. 2), Mijael Kibutz
29. **2012** (styczeń): *Sefer Davar Edición Mitzvot*, Ricardo Mojica
30. **2012**: *The New Testament. The Testimony of Yeshua: Gabriel Version*, Lonnie W. Martin
31. **2011**: *The Original Gospel of Matthew: The Final Reconstruction of the Earliest Matthew*, Standford Rives
32. **2011**: *The Gospel of the Kingdom for Students: A Harmony of the Four Gospels*, Robert Roberg
33. **2011**: *Escrituras Sagradas (com nomes corretos)*, ?
34. **2011**: *Versión Israelita Nazarena* (wyd. 1), główny wyd. José Antonio Álvarez Rivera
35. **2011**: *Las Sagradas Escrituras: Versión Reina Valera Restaurada*, rewizor ?
36. **2010** (listopad): *The Protestant Bible Correctly Translated*, William R. Harwood
37. **2010** (październik): *Peshitta – Brit Hadasha*, tl. ?
38. **2009**: *The Idiomatic Translation of the New Testament*, William MacDonald
39. **2009**: *Sefer Matityahu. O Livro de Mateus*, Sha'ul Bentsion
40. **2009**: *Hebraic Transliteration Scripture*, Janet E. Shen
41. **2009**: *Abrahamic-Faith Nazarene Hebraic Study Scriptures* (wyd. 1), Simon Altaf
42. **2008**: *Bíblia Sagrada contendo a Primeira e a Secunda Aliança* (przekład Peszitty), Robespierre C. de Cunha?
43. **2008**: *A Non-Ecclesiastical New Testament*, Frank Daniels
44. **2008**: *Kata Mattyah: According to Matthew From The Hebraic New Testament of Yahshua the Messiah*, Jackson H. Snyder
45. **2007**: *Noul Testament Traducerea fidelă* (wyd. 1) (rumuński), Viorel Rațiu
46. **2006** (listopad): *The Pre-Nicene New Testament: Fifty-four Formative Texts* (wyd. 1), Robert M. Price
47. **2006**: *The Holy Bible or The Holy Old and New Covenants: The Victory Version*, Clifford R. Besson
48. **2006**: *Besorah Matityah, The Good News according to Matthew (As translated from the Hebrew)*, ?
49. **2005**: *The New Simplified Bible*, James R. Madsen

50. **2005:** *The Gospel according to Matthew: Authentic Text Restored and Translated from Hebrew to English*, João Paulo Fernandes Pontes
51. **2004:** *El Código Real. El Nuevo Testamento Versión, arameos más antiguos a la luz del pensamiento hebraico del primer siglo* (wyd. 1), Daniel Ben Avraham Hayyim
52. **2004:** *Restoration Scriptures True Name Edition® Study Bible* (wyd. 1), Moshe Y. Koniuchowsky
53. **2004:** *The Netzarim Reconstruction of Hebrew Matiytyahu in English*, Yirmeyahu Ben-David
54. **2003:** *La Traducción Kadosh Israelita Mesiánica*, Diego Ascunce
55. **2003:** *The Power New Testament Revealing Jewish Roots* (wyd. 3), William J. Morford
56. **2001:** *AEB*, główny wyd. Jim Wheeler
57. **2001:** *The Holy Apostolic New Testament: Version 2000*, wyd. Jorge Cardenas
58. **2000:** *The Truth Bible*, Marvin M. Arnold – Clinton Willis – William Conner
59. **1999:** *The Feast of Pentecost Holy Bible*, wyd. Elijah M. Brady
60. **1956:** *Das Evangelium des Matthäus: Nachgelassene Ausarbeitungen und Entwürfe zur Übersetzung und Erklärung*, Ernst Lohmeyer (widnieje też tradycyjne brzmienie, ale jako alternatywne)
61. **1917:** przekład w książce *The Old Resurrection Documents* (s. 4, 5), Albert J. Edmunds
62. **1916:** *The Gospel of Jesus Critically Reconstructed from the Earliest Sources*, Clayton R. Bowen
63. **1901:** *The Testament of Jesus*, Kenealy E. Vaughan

Francuski tłumacz Alfred F. Loisy fragment „chrzcząc ich . . . Ducha świętego” ujął w klamry sugerujące interpolację (*Les évangiles synoptiques*, 1907).

